

Тюремне ув'язнення

*Витяг з Другої Загальної доповіді,
опубліковано 1992 року*

44. У вступній частині слід відзначити, що Комітет під час відвідання в'язниць повинен розглянути велику кількість питань. Звичайно, Комітет, приділяє особливу увагу кожній заяві про жорстоке поведження з ув'язненими з боку персоналу, однак, до повноважень Комітету належать всі аспекти умов тримання у в'язниці. Жорстоке поведження може проявлятися у різних формах, окремі з яких є наслідком не якихось навмисних намірів, а, скоріше, результатом організаційних недоліків та нестачі ресурсів. Тому для Комітету має велике значення загальний рівень життя у закладі. Такий рівень залежить в більшій мірі від видів діяльності, які пропонуються в'язням, та загального стану відносин між в'язнями та персоналом.

45. Комітет уважно вивчає обстановку, яка склалася в середині закладу. Сприяння конструктивним – на противагу конфронтаційним – взаємовідносинам між ув'язненими і персоналом дозволяє знизити небажану напругу, що властива будь-якому тюремному середовищу, а, значить, і суттєво зменшити ймовірність виникнення інцидентів та пов'язаних з ними випадків жорстокого поведження. Інакше кажучи, Комітет хотів би бачити, щоб заходи по контролю та стримуванню здійснювались в атмосфері спілкування та підтримки. Такий підхід зовсім не спрямований на підрив системи безпеки у закладі, а навпаки, може сприяти її посиленню.

46. Питання переповнення камер безпосередньо стосується компетенції Комітету. Всі служби і будь-яка діяльність всередині закладу зазнають негативного впливу в разі, якщо в закладі буде більше ув'язнених осіб, ніж це передбачено. Від цього погіршиться загальний рівень життя, можливо, навіть досить суттєво. Окрім цього, переповнення в'язниці або якоїсь її частини саме по собі вже може становити факт нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження.

47. Вирішальне значення для самопочуття в'язнів відіграє задовільна програма їхньої діяльності (робота, навчання, спорт тощо). Це стосується як тих закладів, де тримають осіб, що їм вже винесено вирок, так і закладів, де перебувають особи, які ще очікують на рішення суду. Комітет відзначає, що можливості діяльності в багатьох закладах тимчасового тримання є надзвичайно обмеженими. Організація діяльності в закладах, де ув'язнені особи довго не затримуються, є нелегким завданням. Цілком зрозуміло, що мова не може йти про програми індивідуального підходу того типу, які можуть застосовуватись в установах по виконанню покарання.

Однак ув'язнені особи, незважаючи на створені для них досить пристойні матеріальні умови, не можуть бути просто облишені наодинці з самими собою протягом тижнів, інколи місяців, будучи замкненими в своїх камерах. Комітет зазначає, що одним із завдань повинно стати забезпечення ув'язненим в закладах попереднього тримання можливості проводити значну частину дня (вісім годин або більше) поза межами камери, при цьому вони мають займатись різнобічною умотивованою діяльністю. Зрозуміло, що в установах по виконанню покарання така діяльність має здійснюватись ще на більш високому рівні.

48. Особливу увагу слід приділяти питанню про перебування ув'язнених на свіжому повітрі. Вимога про дозвіл ув'язненим перебувати щодня хоча б одну годину на свіжому повітрі скрізь визнається як основна гарантія прав (бажано, щоб ця вимога була невід'ємною складовою більш широкої програми діяльності). Комітет бажає підкреслити, що **всі без винятку ув'язнені** (включаючи й тих, хто відбуває покарання в штрафному ізоляторі) мають право на щоденне перебування на свіжому повітрі. Саме по собі зрозуміло, що щоденне перебування на свіжому повітрі повинне відбуватись на ділянці достатньої площі; сама ділянка має бути, наскільки це видається можливим, обладнана укриттям на випадок поганої погоди.

49. Доступ у будь-який час до відповідних туалетів а також підтримання належних гігієнічних умов є суттєвими елементами створення людських умов перебування.

У зв'язку з цим Комітет повинен відзначити, що він не схвалює практику, яка спостерігається в окремих країнах, коли ув'язнені повинні справляти природні потреби у відра у своїх камерах (ці відра спорожнюються у визначений час). Туалети мають бути розміщені або безпосередньо в камерах (бажано, щоб це було в санітарній зоні камери), або ж ув'язненим потрібно забезпечити можливість у будь-який час (включаючи нічний час) без жодних зволікань виходити з камери, для того щоб скористатись туалетом.

Ув'язнені також повинні мати регулярний доступ до душу та ванної. Бажано також, щоб в камері була проточна вода.

50. На додаток Комітет зазначає, що його особливо турбує, коли доводиться зустрічатись в одному закладі з випадками переповнення у поєднанні з недостатнім режимом діяльності і неналежним доступом до туалету або до засобів для вмивання. Загальний вплив таких умов на ув'язнених може бути вкрай негативним.

51. Також важливим питанням для ув'язнених є підтримання нормальних зв'язків із зовнішнім світом. Ув'язнені повинні передовсім мати можливість підтримувати зв'язки зі своєю родиною та з близькими друзями. Керівним принципом повинно стати забезпечення контактів із зовнішнім світом; будь-яке обмеження таких контактів повинно мотивуватись виключно серйозними мотивами безпеки або ж нестачею ресурсів, що є в розпорядженні.

У зв'язку з цим Комітет хоче підкреслити необхідність певної гнучкості у застосуванні правил щодо режиму відвідування та телефонних контактів з тими з ув'язнених, сім'ї яких проживають на значній відстані від місця ув'язнення (що робить неможливим регулярні відвідини). Таким ув'язненим слід, наприклад, дозволяти більш тривалі відвідини або ж надавати їм більше можливостей для телефонних переговорів з їхніми родинами.

52. Комітет також уважно вивчає всі специфічні проблеми, які постають перед окремими категоріями ув'язнених, наприклад, перед жінками, підлітками та іноземцями.

53. В'язничний персонал вимушений за певних обставин застосовувати силу для контролю за агресивними ув'язненими, і в окремих випадках може використовувати знаряддя фізичного впливу. Подібні ситуації, вочевидь, характеризуються високим ризиком можливого жорстокого поводження з ув'язненими і вимагають окремих гарантій дотримання прав.

Ув'язнений, проти якого були вжиті засоби фізичного впливу, має право на негайне обстеження лікарем та, якщо це необхідно, на медичну допомогу. Це обстеження має бути здійснене у такий спосіб, щоб немедичний персонал не міг чути, а по можливості й спостерігати за таким обстеженням, а наслідки обстеження (включаючи будь-які відповідні заяви з боку ув'язненого та висновок лікаря) повинні бути належним чином запротокольовані і надані в розпорядження ув'язненого. В тих рідких випадках, коли необхідно застосувати знаряддя фізичного впливу, ув'язнений, до якого були застосовані такі знаряддя, повинен перебувати під постійним і належним наглядом. В подальшому знаряддя фізичного впливу повинні бути при першій же можливості вилучені. Вони ніколи не повинні застосовуватись або ж їхнє застосування продовжуватись в якості покарання. Також слід здійснювати запис усіх випадків, коли по відношенню до ув'язнених була застосована сила.

54. Процедура ефективного розгляду скарг та здійснення перевірок є основними гарантіями проти жорстокого поводження у в'язницях. Ув'язнені повинні мати можливість звертатися зі скаргами як в середині самої пенітенціарної системи так і поза межами системи, а також користуватись можливістю конфіденційного звертання до відповідного органу влади. Комітет приділяє особливу увагу тому, щоб регулярні візити до всіх подібних закладів здійснювались незалежним органом (наприклад, комісією відвідувачів або суддею, що має повноваження здійснювати нагляд за діяльністю цього закладу), який матиме повноваження розглядати скарги від ув'язнених (а також, в разі потреби, і вжити відповідних заходів) та інспектувати всі приміщення закладу. Такі органи можуть, окрім іншого, відігравати важливу роль у налагодженні взаємовідносин та в усуненні протиріч, що виникають між тюремною адміністрацією і ув'язненим чи ув'язненими взагалі.

55. Як ув'язнені, так і тюремний персонал однаково зацікавлені в тому, щоб чіткі процедури дисциплінарного покарання були формально встановлені та застосовувались на практиці. Будь-яка невизначеність у цій області загрожує виникненню системи неофіційних (і неконтрольованих) покарань. Процедури дисциплінарного покарання повинні забезпечувати ув'язненим право бути заслуханим з приводу порушення, яке їм приписується, а також право звернутись до вищих інстанцій з оскарженням будь-якого накладеного на них покарання.

Паралельно з формально встановленою процедурою дисциплінарного покарання часто існують інші процедури, що полягають у примусовій ізоляції ув'язненого від інших ув'язнених через дисциплінарні порушення або з мотивів дотримання безпеки (наприклад, в інтересах підтримання «належного порядку» у закладі). Застосування таких процедур повинно також супроводжуватись достатніми гарантіями дотримання прав. Ув'язнений повинен бути поінформований про причини застосування до нього відповідного покарання (за винятком випадків, коли цього вимагає дотримання безпеки)¹, а також мати можливість висловити свої погляди на це питання і оскаржити покарання у відповідному органі влади.

¹ Ця вимога в подальшому була викладена в такому новому формулюванні: ув'язнений повинен бути поінформований в письмовій формі про причини та способи покарання, які вживаються проти нього (при цьому допускається, що наведені причини можуть не містити окремих деталей, які з мотивів вимог безпеки не повідомляються ув'язненому).

56. Комітет приділяє особливу увагу тим випадкам, коли ув'язнених з різних причин (з дисциплінарних мотивів; «загрози», яку вони становлять, чи через «буйну» поведінку; в інтересах кримінального розслідування; на їхнє власне прохання) тримали в умовах, що були близькими до одиночного ув'язнення.

Принцип пропорційності вимагає, щоб було встановлене співвідношення між мірою покарання, яка може мати місце в конкретному випадку, і застосуванням режиму ізоляції, який може спричинити дуже негативний вплив на особу, котру ізолюють. Одиночне ув'язнення може за певних обставин досягати рівня нелюдського, або такого що принижує гідність, поводження. В будь-якому випадку, всі форми одиночного ув'язнення повинні бути якомога коротшими.

У разі, коли такий режим запроваджується або застосовується на прохання самого ув'язненого, основною гарантією буде те, що кожного разу, коли ув'язнений або службовець пенітенціарного закладу від імені ув'язненого вимагатиме візиту лікаря, такий лікар повинен бути викликаний негайно для здійснення медичного огляду ув'язненого. Результати цього огляду, в якому має бути врахований фізичний та психічний стан, а також, якщо в цьому є потреба, можливі передбачувані наслідки від продовження ізоляції, повинні бути викладені в письмовому вигляді у спеціальному звіті для подальшої передачі до уповноважених органів влади.

57. Переведення недисциплінованих ув'язнених до інших закладів є ще одним об'єктом уваги Комітету. Окремі ув'язнені створюють надзвичайні труднощі і переведення їх до іншого закладу інколи продиктоване необхідністю. Однак постійне переведення ув'язненого з одного закладу до іншого може вплинути дуже негативно на його психічний та фізичний стан. Окрім цього, ув'язнений матиме труднощі у підтриманні належних контактів зі своєю сім'єю та своїм адвокатом. Загальний вплив постійних переведень на ув'язненого може за певних обставин розглядатись як нелюдське, або таке, що принижує гідність, поводження.